Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕН МИНИСТРИЙ СОВЕТЕН ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера дենз ★ ШОАТТА, 7 МАЙ, 1988 ШУ. ★ № 55 (7558). ★ Мах 3 кеп.

Яхьа дневник

ЛаьрхIар кхоачашду

Грозненски района «Заря» яхача совхоза хьайбаш леладераша овсаре къахьнйгар апрель-бетта. Дика къахьнйгадар цар хьалхарча квартале а: дикка тIехкхоачашъяьяр совхоза коллективо шурен дулхи пачхаьалкхенга дохкара планаш а шу долалуш ше тIанйца социалистически декхараш а. Массарел чIоа гIагIа гIадвугаш дар, хIара беттача Iаттагара цу юкъа яьккха шура соахкарчул 76 килограмм дукхагIа хилар.

Iай доакъар кIезига долаш халонаш дукха лайнаяле а, йолаш йолча ерригача таронех бнзза пайда эцаш хьабаьхкар къахьегамхой. Тешшаме лард еллай бIаьстан а ахкан а бетташка хьайбай продукци алсамъяккхара а из цахаддаш тIакхетийтара а. Апрель бетта план 21,8 тонн йолаш, пачхаьалкхенга ехкай 32 тонн шура. ХIанз хIара Iаттагара 9,5—10 килограмм шура йоаккх.

Баьццара доакъар тела доладелча денз дикагIа ондадоал хьайбаш а. АрендагIа лелае 45 сиргIилг дIанйцача Эскиева Рукъета хIара бежанна дийнахьа юккъера лаьрхIача 680—700 грамм дулх тIакхетийт. Из планал 280 грамм дукхагIа да.

Деррига хьинар дIалуш къахьегаш ба совхоза ферме дояркаш Арсанукаева Сипхьат, Магомадова Кулсам, Садаева Малимат, бежа Iуй Абдулаев Ахьъяд, Якубов Хайдарбек, кхыбараш.

XIX Ерригсоюзни партийни конференци хьаеллача деношка карарча шера хьалхарча ялх бетта план кхоачашъе дош деннад хьайбаш леладераша.

Деша дай бац

Геттара эсала дIадоладаьд карара шу Грозненски района «Гикаловское» ПО шурий-товарни ферма хьайбаш леладераша, хьалхарча квартала план 90 процент мара кхоачашъяьяц. ХIаьта 1988 шу долалуш тIайнцача социалистически декхарех вIалла дувцалга а яц.

Дикка юхабаьннаб гикаловцаш соахкарча хьокхамашка хьежача а. ХIара беттача Iаттагара яьккха шура 109 килограмм кIезигагIа я.

Хувцалуш дац гIулакхаш хIанз а: 2-ча мае укхазарча дояркаша хIара Iаттагара яьккха шура 3,4 килограмм мара яц!? ХIаьта из фу яхалга да хьахьокх укх масало. Гикаловцашта гаьна йоацаш уллача «Грозненский» совхоза дояркаша укх деношка хIара Iаттагара юккъера лаьрхIача 18 килограмм шура йоаккх, е пхезза дукхагIа.

ТIаккха этта айрча хьал тоадара наькъаш лохаш бий моттигера кулгалхой? Бане а бац. Гикало яхача поселке бахача наха шоай доалахьарча хьайбашкара йоакхха продукци хьа а нйъеш, пачхаьалкхен планаш кхоачашъе дагадехад царна. Наха тха диттача цогало... даьр дeций из...

XIX ЕРРИГСОЮЗНИ ПАРТИЙНИ КОНФЕРЕНЦЕНА НАКЪАДОЛХАШ

Мишта кхоачашду декхараш

ХЬАЛХАЛАТТАРАШ

Гаьна йоацаш хьу а йолаш хозача моттиге йоалл Шелковской района «Коминтерн» яхача колхоза шурий ферма.

Лостам ба цун коакарта. Хьайбаш латтача хIара помещене тIа хьалтеха да ферма коллектива хьалхашка латта декхараш довзийташ а уж кхоачашдара хьайбаш леладераш тIахьехаш а дола хоза кийчдаь лозунгаш. Ферма коллектива тIехкхоачашйир шура яккхара а из пачхаьалкхенна дIаялара а йола укх пятилетка хьалхарча шин шера планаш.

Кхы а дикагIа дIадоладаьд ер шу. Иштта, дIабахача кхаь бетта шура яккхара план 109,2 процентн из пачхаьалкхенга дIаялара 108,2 проценти кхоачаш а еш, района фермашта юкъе яьржача социалистически яхье котало яккхара района Сийлен улга тIа дIаязйир ферма коллектив. Цхьаькха хIама да белгалдаккха дезаш. Масала, укх шера дIабахача кхаь бетта хIара кхоабача Iаттагара яьккха шура соахка цу юкъа хинначул 40 килограмм дукхагIа я. ХIаьта дийнахьи буси хIанз йоаккха шура, соахка укх хана хинначул 1,2 килограмм дукхагIа я.

Цу хьокхамашка кхача аьттув балийтараш ба дояркаш Хамсуркаева Зина, Кашатырова Зарият, Ансарова Айзан, Альмурзаева ТIаус, Сайко Валентина, Эпендиева Зиван, Сергеева Мария, кхыбараш.

Дуккхача хана шоаш Iоаяь балха опыти говзали дIалуш цар Iомабаь къона дояркаш а дукха ба. Масала, Абумуслимова Тамара, Вагапова Макка, Магомадова Совдат, къона коммунист Мадашева Загира, Курманбаева Катя, кхыбараш. Царех хIаране тIехкхоачашйир дIабахача кхаь бетта хIара кхоабача Iаттагара шура яккхара план. Вешта, из кхоачаш ца еш-м цхьа доярка йисанзар ерригача ферме.

Мишта карагIдоал ферма коллектива уж толамаш даха?

Цу хаттара жоп денна ферма заведующи Нутаев Исани ЦIеча уголоке коравир тхона. ЦIена, лостам болаш яр чухьа. Пенаш тIа гIолла хьалтеха яр шийтталагIа пятилетка йолаеннача хана денз коллективо болх мишта бу хьахьокхаш йола графикаш. Истола тIа керда газеташ, журналаш ухкар, телевизор латтар. Лоацца аьлча, салоIача хана наха мел эшар дар цу чу. ХIаьта массанена дукхагIа гургйолча хьалъэлла цIе вымпел яр — района фермашта юкъе укх шера хьалхарча квартале яхье котало яьккха хилара тешал.

Нутаев Исани лаборанткаца Гапус Валентинацеи учетчикаца Гусейнова Нурипатацеи Iуйрийна ферма хьайбаш леладераша баьча балха итог еш бар.

Ферма гIулакхех къамаьл деш И. Нутаева аьлар:

— ПодрядагIа болх беш я тха ферма укх шера. Цудухьа шура дукха яккхаро дог гIоздаккхац тха хьайбаш леладарий, нагахьа санна из яккхарга дIадодар планал совгIа хилча. ХIана аьлча цунах тийша да цар алапеш. ДIадодар кIезигагIа ме хул алапи лакхлу. Цудухьа шура яккхарга дIадодар ма хулла лохде гIерт тхо.

Цу гIулакха тIаерзаяь дукха мероприятеш чакхйоах ферме. Масала, доакъар... Хьайбаш Iангара дахара тоъал Iалашдир из соахка. Цхьабакъда, цун кхом а хьурмат а деш из кIезигагIа дIа а дохийташ шура алсамъяккха гIерт тха болхлой. Иштта болх вIаштIехьбаккхаро аьттув балийтар дIабахача кхаь бетта цхьа центнер шура яккхарга планал 78 кепиг кIезигагIа дIадахийта.

— Из юхьиг мара яц, — йоах Нутаев Исане. — ХIанзара толам-м духхьал подряд юкъейолаярах даьнна беркат да.

Укх деношка рапс хьокхаш мошача доакъарца кхаба доладаьд доахан. Из чакхъяьлча соахка гурахьа горохаца эбаь дIабийна кен хьакха болабергба. Вешта колхоза агрослужбо оттаьяча планагIа, укх шера тайп - тайпара культураш дIаювргъя ноябрь бутт тIакхаччалца хьайбаш мошача доакъарца кхаба йиш хургйолаш.

Моша доакъар графикагIа хьатIакхухь фермана.

— Оатача хана баьций дукха сок а чам а бов,, — йоах Нутаева. — Цудухьа лу оаха укх шера моша доакъар шедолчча тайпара. Цул совгIа, аьта буц кхай тIара хьаяхьаш новкъа дукха йов.

XIX Ерригсоюзни партийни конференци хургйолча дийнахьа пачхаьалкхенга шура йохкара шин шереи ийс беттеи план кхоачашъе социалистически декхар тIайнцад цу ферма къахьегамхоша. ЛаьрхIар кхоачашде цар низ дIакхоачаргхиларах теша йиш йолаш да. ХIана аьлча хьайбаш Iангара доахача хана план 618 килограмм йолаш, хIара кхоабача Iаттагара 665 килограмм шура яьккхар укхаза. Цул совгIа, хIанз хIара дийнахьа тIакхеташ а я из.

М. ХАМАТХАНОВ.

Нохч - ГIалгIай гIишлон управленена чуйоагIача Домостроительни комбината № 2 йолча отделочни участка отделочникаша чакхдаьхад Грозняерча Первомайски улицагIа хьалдеча 106 квартира йолча цIагIара отделочни балхаш. ХIанз цу цIеной коа лостам беш, асфальт буллаш, площадкаш тоаеш я.

Цу участка гIишлонхоша дIадоладаьд цу улицагIа хьалдеча 170 квартира йолча цIеношкара отделочни балхаш а. Сихбенна кораш, наIараш дIаоттаеш, штукатурка еш ба уж. Штукатурка еча дика къахьегаш ба Басханова Асет, Минтуев Султан, отделочникий бригадир Эльжуркаева Азу, отделочница Хакимова Тамара. ХIара сменагIа нормаш 110—115 процент кхоачашъю цар.

СУРТА ТIА: (аьрдехьара аьттехьа) отделочникаш А. Басханова, С. Минтуев, А. Эльжуркаева, Т. Хакимова.

И. ПЛИЕВА сурт.

ЛЕРТТIА ДОАЛ ДУ

Агротехнически толашагIа йолча хана бIаьсти ювш йола ерига культураш. — 350 гектара тIа ялатан 250 гектара тIа силосан лаьрхIа хьажкIаш, 600 — горох, 170 — ги дакккара йола люцерна, 60 — доакъара свеклаш — дIа а йийна, уж дикагIа хьувкъаяра дIахьо эша гIулакх деш ба хIанз Надтеречни района «Озерный» совхоза кхаш леладераш.

ХIанз цу культурашта къаьстта чIоагIа тIоадал эш. Из кхета а деш, боарамал из лохъеннача кхашка шоай агрегаташца хий тохаш боахк механизатораш.

Гурахьа ялат дIадийначa кхашка хий тохара дукхагIа йоакхо ю хIанз. Дерриге а 1800 гектара тIа да из. Цох 300 гектар — хий дилла да. Царех хIаранена тIара 40 центнерал кIезигагIа доацаш ялат чуэца лаьрхIа ба совхоза кхаш леладераш, план 20 центнер йолаш.

Хий тохаш боахкарашта юкъе балха норма кхоачаш ца еш саг вац. Цхьабакъда, царна юкъе а белгала ба механизатораш Алаев Висхан, Амаев Сайд - Ахьмад, Тахаев Зайнди, Насуханов Ильяс.

Х. МАГОМЕТОВ.

ДИКАГIЙОЛА КОЛЛЕКТИВ

«Назрановский» совхоза Наьсар - Кертерча отделене шурий - товарни ферма коллективо, доахача къахьегама толамех кIезига яздаьдац. Тамаш а яц, укх тIеххьарча шерашка дикалгахьа дукха хувцамаш хиннад укхаза.

XIX Ерригсоюзни партийни конференцена сийленца накъаяхара, района фермашта юкъе яьржача социалистически яхье цахаддаш хьалха йолаш хьайоагIа из коллектив, масала, чакхъяьннача квартале хIара кхоабача Iаттага юккъера лаьрхIача 804 килограмм шура яьккхай укхаза дояркаша. ХIаьта дикагIбарий хьокхамаш цул а тIех да.

Массаза санна хьинар ца кходеш къахьийгад М. Темирхановас. ХIара Iаттагара 1326 килограмм шура яьккхай цо. Дукха тIехьабисабац цунна 1274 килограмм яьккха Р. Айдаеван 1242 килограмм яьккха Я. Дзауроваи. Дикка тIехкхоачашъяьй шоай планаши шу долалуш тIайнца социалистически декхараши дояркаша С. Хаматхановас, Л. Айдаевас, М. Саговас.

ХIанз шура кхы тIакхетаргхиларах шеко йолаш вац ферма бригадир А. Лолохоев. ХIана аьлча хьайбашта баьццара доакъар дехка доладаьд. Цул совгIа, уж дажа ара даха ха а хьаьтIакхаьчай.

М. ЭРЗИЕВ.

КХАШ ДИКА — ЯЛАТ ДУКХА

— Гурахьа дувча ялаташтеи бIаьстий дIайийнначa коартолаштеи агротехнически гIулакхаш деш ба тха кхаш леладераш, — аьлар Назрановски района агропромышленни объединене керттерча агронома Марзаганов Мухьмада. — Де дезар тIехьа ца тетташ, ханнахьа а дика а чакхдаккхаро боккхача хьувкъамга бода никъ хьабелл.

Химобработка е езаш 8711 гектар гурахьа ялат дIадийна кхаш дар районе. Дукха хIама ца эшаш из болх баь баьннаб.

Керттера теркам — коартолашта. ХIана аьлча, царна Iунал дара эггара лоархIаме йола ха хьатIакхоачаш латт. Цхьаккха дича канадалийта йиш яц оасар, коартолашта гувнаш де деза. Цу гIулакха мел эшар деш ба района къахьегамхой. Къаьстта дика лел из болх «Экажевский» совхозе. Масала, укхазарча Аушев Ювсапа, Угурчиев Iамархана, Татриев Мухьмада, Евлоев Ахьмада кулгалдеча подрядни звеноша шоашта хьалхашка латта декхар дизза кхоачашдаьд. Из ала йиш я «Назрановский» совхоза Хучубаров Хьадис керте латтача звенох а.

ХIанз сихдаь хьажкIаш, доакъара а шекара а свеклаш дIаювш ба укхаза. Из болх укх деношка чакхбала безаш ба.

М. МУРАТОВ.

Дезала подряда — шерра никъ

КЕРДАЧОХ ДАЬННА БЕРКАТ

Тахан республике дукха дац дезала подряд юкъейолаяра масалаш, къаьстта ледара латт из гIулакх хьайбай боахаме. Сево юхатетт цунца бола наьха безам? Шеко яц, хьалхарча даькъе из доакъара база эсала хиларца, къахьегамхой йоакхо ярца дувзаденна хилар. ХIаьта из дош доагIача тайпара къоастадаьча боахамашка, гIулакх дика дIадода. ХIара дийнахьа тIакхет цига дезала подрядагIа болх беча наха йоакхха а пачхаьалкхенга йохка а юртбоахама продукци. Цу тайпара масал корадир тхона Грозненски района В. И. Ленина цIерагIча колхозе.

Керда вIашагIъеллача звенон кулгалхо я «Нана-турпал» яха сийдола цIи лелаю Чунчаева ЖIовхьарт. Фу аргда цун вахара а къахьегама а наькъах? Эггара хьалха белгалдаккха деза, цо хьайбашца болх бу ткъаьх шу долга. Iаьсий леладеш дукха ха яьккхай цо. Цу дерригача шерашка халонаш а оаттонаш а цунца ловш, хьавенав цун мар, дика механизатор Нурид.

Дукха тешалаш да ЖIовхьарт хьинар долаш саг хилара. Цунна еннай Ленински юбилейни медаль, дукха сийлен грамоташи ахчан премеши. КIезига дац колхоза правлене цунна кхайкадаь баркалаш а.

Шерагара шерага дукхагIа хулаш доагIар ЧунчаевгIар бераш. БоккхагIболчар даьнен наннеи новкъостал дора зIамагIбола шоай вежарийн йижарийн лелабе, царга бIарг лакха. Бера хана денз шоай коа-карта кулг тохаш, хьайбашта Iунал де ховш хьалкхувра уж. Каст-каста го йиш яр уж нанас болх беча ферме а. ЖIовхьарта доккхал дора ший къонгаши мехкарийи иштта балха тIакхувш а халонех ца къехкаш а хиларах. Цхьана беча балхо кхотабора уж, гаргаувзар. ЦаI дар хувца ца луш: даси нанаси дер де гIертар уж. Из-хьаьналча, къахьегамах бахар, нахаца Iимерза хилар, юртахошца тарбалар.

— Берашка санна бIарг лакха беза Iаьсашка а, — йоах ЖIовхьарта. — Ханнахьа кхаба деза уж, шоай ноаной шура мара яла мегаргьяц царна. Иштта ца хилча цамогаш хул уж, дегI дахьац, хIаьта группе 20—30 Iаса хилча из атта гIулакх дацар. Сахилалехьа доахан деттача яха езаш хулар, цул тIехьагIа шура чуйола ведараш кега ца ялийта гIерташ, удаш лелар. Цхьабакъда, хьийга хало эрна йовцар, чехка дегI дахьар Iаьсаша.

Бетта 150—180 сом алапи нйцача гIадйодар ЖIовхьарт. Маро а итт тумал кIезигагIа эцацар. Цох бахар ЧунчаевгIар. Хьаэцар хьожадеш, лорадеш леладар бахьан долаш, ер ма бий аьнна, эшам цIагIа беце а, хIаьта а ЖIовхьарта а Нурида а кхетадора, шоаш хьегача къих дукхагIа рузкъа доагIалга. «ТIатеIIа болх берашта а хьацар ца доаккхаш Iийне багIа Iемараштa а цхьатарра алапеш яздора. Социальни нийсхо телхаю уравниловка яр массанахьа доалдеш.

Цигга дагадехар царна шоай дезала звено хьаелга а. Цул совгIа, мехка хулаш латтача перестройко шерра никъ хьабийллар цу гIулакха. ХIанз доалде хьаэца лаьрхIараш 20—30 Iасилг дацар, иттаза дукхагIдола доахан дар.

— Тхоай таронашка хьежар тхо, — йоах Чунчаевас. — ВоI Увайс ветеринарни лор вар, йоI Манаша — МТФ учетчица. ХIаьта йоI Маншура а итт класс йоаккхаше тхох хьакхетаргья ше яхаш яр.

Иштта хьахилар дезала звено. Шоаш тоайир цар телятник, гонахьара карт чIоагIйир. Кхаба хьанйцар пхи-ялх бутт баьнна 150 бежан. Царех цхьадараш тоаденна да ала йиш йолаш дар, вожаш гIийла дар. ДIаболабелар болх.

Шу гаргга да ЧунчаевгIар звено къахьегаш йола. Юккъера лаьрхIача хIара бежана дийнахьа 500—600 грамм дозал тIакхет. ХIара тIакхетача килограмм дулхах дIадохийта доакъар 7,9 килограмм мара дац, е 2,4 килограмм планал кIезигагIа.

Цар хьаэцача хана дукхагIдола доахан 80—100 килограмм мара хилац, хIаьта дояркашта дIалу шинараш кхозза хIана дац аьнна дезагIа хул. Шу даьлча царех дукхагIдараш шин центнерал хьалтIехдоал. Цхьабакъда, из а тIеххьара цифра хеташ яц ЖIовхьарт.

— Хьайбай рационаца кхы а цхьацца килограмм концентраташ яларе, лакхагIа хургдар хьокхамаш, — йоах цо.

ДIадахача шера ЧунчаевгIар звенос колхоза ийс эзар сом цIена пайда баьб. Чекови книжкаца болх бе Iомаеннай Маншура. Из я звенон бухгалтер а, учетчик а, кассир а. Цо дIалу доакъарах, хих, электричествох доагIар.

— Укх шера денз 200—250 шинар леладе лаьрхIа да тхо, — йоах нанас. — Бераша чоагIа новкъостал ду тхона. Цул совгIа, тхоай доалахьара хьайбаши коа тIара оалхазараши леладу оаха, хьалха нйдаьчул дикка дукхагIа алапи а эц. Лоацца аьлча, геттара тоаеннай дезала хьал-таро.

ЧунчаевгIар хIанз а дIадоладеш мара бац керда гIулакх. Дале а, цхьацца толамаш даха кхийнад цар. Къахьегамга дIаIемад зIамагIдола цар ворхI бер. Шоай даьнаьна никъ дIахобахьа дага ба уж.

Халонаш кIезига еце а, ЧунчаевгIар теш, шоай вахаре дикалгахьа дола хувцамаш хинналга.

П. ГАГИЕВ.

Юрта боахама болхлошта Нохч-ГIалгIай АССР сийлен цIераш яларах дола

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

Юрта боахама даькъе доккхий гIулакхаш карагIдувларахи общественни вахаре хьинаре дакъа лацарахи сийлен цIераш лойла:

«Нохч-ГIалгIай АССР юрта боахама заслуженни болхло»

Абубакаров Алим-Паша Хусихановича — Ножай-Юртовски района КПСС XXII-ча съезда цIерагIча колхоза механизатора.

Витаев Нуриди Годиевича — Ножай - Юртовски района В. И. Ленина цIерагIча колхоза токара.

Успаев Али Вахабовича — Ножай - Юртовски района А. Шерипова цIерагIча колхоза кхашка балхаш дара бригада бригадира.

Цехаев Ади Мисирпашаевича — Ножай - Юртовски района С. М. Кирова цIерагIча колхоза тракториста.

«Нохч-ГIалгIай АССР юрта боахама заслуженни механизатор»

Гандаров Мухьмада Хьамзата — Сунженски района С. Орджоникидзе цIерагIча колхоза тракториста.

Шевцов Александр Ивановича — Сунженски района «Победа» яхача колхоза тракториста.

«Нохч-ГIалгIай АССР заслуженни хьайбаш леладер»

Мишиева Яха Алиевнана — Сунженски района Цlеча Эскара цIерагIча колхоза дояркана.

Шестакова Валентина Николаевнана — Сунженски района XIX-ча партсъезда цIерагIча колхоза Iаьсий леладечоа.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.
Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

гор. Грозный, 1988 шера 4 мае.

Культура болхлошта Нохч-ГIалгIай АССР сийлен цIераш яларах дола

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

«Нохч-ГIалгIай АССР халкъа артист»

Асхабова Асет Шаараниевнана — «Вайнах» яхача Нохч - ГIалгIай халхара ансамбла балета артисткана.

«Нохч-ГIалгIай АССР заслуженни артист»

Абазов Рамзан Мовладиевича — «Вайнах» яхача Нохч - ГIалгIай халхара ансамбла балета артиста.

Хасимиков Турко Умалатовича — «Вайнах» яхача Нохч - ГIалгIай халхара ансамбла балета артиста.

«Нохч-ГIалгIай АССР культура заслуженни болхло»

Шестабитов Сергей Петровича — гор. Грозиерча «ГIишлонхой» клуба киномеханика.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.
Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

гор. Грозный, 1988 шера 4 мае.

«Коммунизман байракх» яхача шалински районни газета Нохч-ГIалгIай АССР Президиума Сийлен грамота яларах дола

Нохч ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

Къахьегамхошта коммунистически кхетам луча беркате болх барахи боахамий, культурни даькъера декхараш толаме кхоачашдара уж оарцагIбахарахи, иштта хьалхара номер араяьлча денз 50 шу дизарца дувзаденна а Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла «Коммунизман байракх» («Знамя коммунизма») яхача шалински районни газета.

Нохч - ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.
Нохч - ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

гор. Грозный, 1988 шера 4 мае.

КОНКУРСА ЛАУРЕАТАШ

ДикагIйола журналистически материалаш язъяра хетаяь хиннача А. Д. Шерипова цIерагIча творчески конкурса итогаш яьй.

Республика журналистий Союза правлене бюрос конкурсе хьаяйтача материалашка хьажа а хьежа жюрена хетар теркал а деш, дипломаш а ахчан премеш а луш конкурса лауреатий цIераш яла оттадир укх журналисташта:

С. Гусяковна — «Грозненский рабочий» яхача газета письмой отдела корреспондента ира сатирически материалаш язъярах.

А. Тимирхановна — «Ленинан некъ» яхача газета промышленностеи транспортеи отдела заведующена, «Вай заманхои перестройкен» яха материалий цикл язъярах.

Х. Шадиевна — «Сердало» газета письмой отдела заведующена, перестройка темаегIа йола материалаш язъярах.

* * *

НГIАССР журналистий Союза правлене бюрос конкурсе хьаяйтача къахьегамхошта тIема - патриотически кхетам балара хетаяь йолча материалашка хьажа а хьежа премеш яла оттадир укх журналисташта:

М. Албогачиевна — «Ленина никъ» яхача Назрановски районни газета письмой отдела заведующена;

М. Осмаевна — «ЦIе байракх» яхача газета редактора (Гудермес).

ТОРЖЕСТВЕННИ СОБРАНИ

Самардийнахьа, Грозне хилар кепайоазон Деннеи радио Деннеи хетаяь торжественни собрани. Цига дакъалоацаш бар партийни, общественни организацей викалаш, республикански газетий, телевиденеи радиои журналисташ, книжни издательства а бувзама организацей а болхлой, полиграфисташ, болхлой корреспонденташ, пенгазетий а дукха тираж йолча газетий а активисташ.

Собране доклад йир НГIАССР журналистий Союза правлене председатела заместитела, «Ленинан некъ» яхача газета редактора Ю. А. Айдаева.

ЦIей даькъала дувцаш гулбеннараштa хьалхашка къамаьлаш дир А. Шайхиева — йоазонхочо, «Орга» яхача альманаха редактора, В. Егорочкинас — Нохч-ГIалгIай химзавода йоккхагIйолча мастера, Г. Куригова — «Грознефть» яхача объединене парткома секретара заместитела.

Журналистий, кепайоазон, телевидене, радио активистий, газеташи журналаши хьинаре дIадоаржадерий группана журналистий Союза, «Правда», «Советская Россия», яхача газетий редакцей сийлен грамоташи лауреатий дипломаши дIаделар.

Торжественни собране дакъалоацаш хилар, КПСС Нохч - ГIалгIай обкома секретарь С. М. Беков, НГIАССР Министрий Совета председатела заместитель Т. У. Махмудхаджиева, парте обкома пропагандаи агитацеи отдела заведующи Л. П. Кизилова, КПСС Грозненски горкома секретарь В. С. Маслова.

МАССАНЕ ТЕРКО Е ЕЗА ГІУЛАКХ

(КПСС Назрановски райкома пленумера заметкаш)

КПСС ЦК февральски (1987 ш.) Пленума решенешка хьежжа халкъа образоване еш йола перестройка сихъяра, кІоаргъяра хетаяьяр укх деношка хинна КПСС Назрановски райкома аргІанара пленум.

Ала доагІа: педагогий деша дагІача берий дукхалга диллача — цул йоккхагІа цхьа сфера яц районе. ХІаьта цунгарча хьалага, партийни, советски, боахама органаша, юртсоветаша, общественносто цун беча теркамга диллача — цул тессагІа лелаеш сфера а яц укхаза. Къаьстта эсала латт школай материальни база гІулакх. Цунна тешал деш масалаш шортта да. Ерригача 42 школах цхьан сменагІа болх бе таро йолаш цаІ мара яц районе. Вожаш хІара денна 2—3 смена чуэца езаш я. Деша дагІа ткъо эзар совгІа бер цхьан сменагІа чуэца база яц цар.

ДІахо, ткъаь школе цхьаккха зал яц, 12 школе мастерскеш хьаелла моттиг яц. Цхьа школа яц районе Іана замалахьа йоагГІача тайпара йІовхала режим лелае йиш йолаш. Шоай котельнеш йолча школашка а таро хилац царга лерттІа болх байта, царна ремонташ е.

Цудухьа, долаш долча хьалаца дукха тарлуш дацар парте райкома хьалхарча секретара А. Мякиева яьча доклада тІара: райкомо цІенхаштта теркам тІабохийт халкъа образованена, из производстваца дукхагІа ювзара, предприятештен школаштен юкъера бувзам чІоагІбара, аьнна доаладаь массехк дош.

ХІара шера дукхагІа хулаш, шерлуш доагІа районе хьабе болх боацарий мугІараш 8—10 классаш а йоахаш школера арабувлача дукхача выпускникех наггахьа саг мара лакхерча дешара заведенешка дІа а отталац. ХІаьта уж балха дІаэца моттигаш а тоъац. Цхьабараш гаьнна балхашка дІахьа ух, дукхагІбараш районе бус.

Цхьаькха бахьан а да. Нагахьа санна районе царна болх бе юкъ-юкъе моттигаш корайоагІе а, цхьаккха тайпа къахьегам ца байзача царна, болх хьабе а хац. Производствана-м кулг-говзал йоалаш бола нах ма эши, Бакъда, укхазарча школашка таро яц кьона нах боггІача тайпара къахьега Іомабе.

Лоацца аьлча, дукха халонаш, дукха чоалхане проблемаш я халкъа образоване Іайнараш а цо района хьалхашка увттаераш а. Цунга хьежжа критически кхохаенна хургья, яхаш, вар со из пленум.

Хиланзар... Йолчча тайпара хоалуш яцар из сагото пренех даьча къамаьлашца а. Вешта, из-м кхетаде хала дацар, хІана аьлча бокъонца школьни хало Іовшараш, из ше йолчча тайпара йовзараш дукха бацар зале. Пленуме хьабийхача хьаьшашта юкъе а кІезига бар уж. Цхьабарашта сигала морх йоацаш ди техча санна хийттадале а, СурхотІарча юртсовета председатела М. Аушева нийса аьлар: «Сона-м хац вай яр пленум хьанна ю, — йоахар цо,—педагогаш, школай директораш мича гу укх чу».

ГІалат цІаккха а чакхдалац шийна тІехьа кІезигадукха зе ца дуташ. Укхаза а хилар из иштта. Школьни проблемаш кІоаргга ца йовзача, наггахьа мара царех ца «хьокхалуча» дукхагІболча ораторашa къамаьл де шоашта енна ха дІайохийтар шоай болх бувцаш, е бераш мишта Іомаде деза, царна мишта хьеха деза, яхаш. Со-м валлац партийни организацей секретараштa, предприятей кулгалхошта педагогика йовзац ала: цар а кІезига йнаяц шоай хана школьни «маькх». ХІаьта а из декхар дацар пленумо шийна хьалхашка оттадаьр. МалагІча хьале я района школаш, вайгара малагІа новкъостал эш царна, мишта эргадоаккхаргда гІулакх? Цу хаттараштa хоадамболлаш жоп дала, аьнна, яь пленум яр из. Бакъда, наггахьа оалаш хинна «кхохкаденна» дош ца лаьрхІача, цІенхаштта къамаьл хоттадаланзар зале. ПренегІа эггара тІехьа трибуна тІа ваьннача райисполкома председатела заместитела М. Хидирова нийса аьлар. «Со кхеташ вац,—йоахар цо,—низ болча йоккхийча предприятей кулгалхоша укх тІа хьал тІа а бувлаш: школашта новкъостал де таро яц тха, яхаш, ювцача мискалах».

Мала тешаргва, масала, трикотажни фабрика директор С. Муталиев ше деша ваьгІача Назранерча № 1 йолча школана кІезига-дукха новкъостал де таро йоацаш висав, аьлча?

ТІаккха районе эггара йоккхагІйолча «Электроинструмент» яхача завода директор Х. Тамасханов? Цун а бац дІаьхача Іанна шийлача классашка дагІача № 4 йолча шоай подшефни школа бераштa новкъостал де низ? ХІаьта школа завода гаьна а мича улл, цул совгІа, дукхагІдолча даькъе цу завода болхлой бераш а ма дий цу чу деша дагІараш.

Школа хьоайнча «финансови положени» во я тха, яхаш кІалхарбувла гІерта кулгалхой дукха ба хІанз экономически доалдара керда формаш производствана юкъеювла йолаелча гІоне. Царга ладийгІача хеталу: хьалхагІа цар предприятеша мел баь пайда школашка цар дІаахийтаб, аьнна.

Цхьаькха а дисар пленуме кІоаргга теркам тІа ца бохийташ. БІарчча школаш хьаьлъярга а ца хьежаш гІулакх аттача даккха йиш йолаш дукха моттигаш нийслу юрташка а городе а. Классаш-м хац сона, кхыметтел школаш а хьаелла мегаргйолаш яьсса латта зданеш нийслу укхаза.

Дагадехар пленум хила цхьа-ши ди хьалха Экажкъонгий - Юрта цхьан воаккхача сагаца — пенсионераца Берсанов Жабраьилца сай хиина къамаьл.

— 10 эзар совгІа саг вах укх юрта, — йоахар цо. — Царех дукхагІдараш бераш а долаш. Школа шиъ мара яц. Царна дІачуэца магац берригa юртара дешархой. Укхазара, юрта магІара, книжкех дизза тІормеш ги а доахкаш хотта кегабеш гаьнна юрта юкъе школе ухача зІамигача бергех къахет сона. ТІаккха хьажал дІа баьсса латта башха гІирс, — аьнна, гІадж дІахьекхар цо цхьан яьссача зданенгахьа.

Из яр совхоза контора юххе 10 шу хьалха берий беша лаьрхІа хьалъяь шозза вІаштІаръяь йоккха здани.

— ХІана латт из пайда боацаш? — аьнна, хьттар аз «Экажевский» совхоза директорга Я. Галаевга.

— Тхона, совхоза эшаш яц из, — аьлар цо. — Эшачоа из дІаяла кийча а да тхо, хьаштдале, лораштa а хьаштдале, педагогашта а.

Иштта да-кх гІулакх. Хьаелла мегацарий цу чу юххьанцара школа е юххьанцара классаш? ЦутІа, ремонт яра дукха хало е езаш а яц из. Газ, хий, автономни котельни а йолаш бІарчча боахам ба-кх.

ДІахо, 15 шу дала доал тахан-кхоана ремонт ергья, яхаш, городерча школа-интерната 200—300 бер чугІоргдола здани яьсса латта.

1984 шера школьни реформа йолаеннача хана кІезига-дукха тохаеннаяр предприятеш школашта новкъостал де. Дукха каьхаташ яздир, мероприятеш увттайир школашцарча бувзама хетаяь. ХІара предприяте, организаце белгалйир лакхехьарча классашка деша дагІача берашта лаьрхІа балха моттигаш, вІаштІехьдаьккхар дешархой производственни бригадаш предприятей подразделеней структурана юкъе хьоргйола гІулакх.

ХІанз хьоаеш а яц уж бригадаш, ВІашагІъехкараш а йохаш латт. «Эшац» тхона, аьнна, дукха ха йоаццаш юхаяйтар трикотажни фабрике болх бе йолаенна № 1 йолча школера дешархой производственни бригада а.

Районе вІашагІйолла лаьрхІача 115-нех вІашагІъехкараш а яцар 7 мара...

Школашта хьалхашка латтача чоалханерча декхарашта юкъе лаьрххІа моттиг дІалоац — Даьхенна кІоаргга мутІахьаболаш, из лорае ховш бола кагий нах хьалкхебаро. Района военкомо Г. Тисминецке аьлар:

— Вай районера эскаре баха кагий нах бувцаш тайптайпарча бІун доакъошкара 100 письмо денад военкомате, укх тІеххьарча хана, хІаьта царех цаІ мара вай кьона бІухо во могавеш каьхат а дац.

Из дика кхаъ а ба. ХІаьта а, хьажал, цу гІулакха шоллагІча оагІонга: школашка еча юххьанцарча военни кийчонга диллача республике эггара тІехьайнсачарех лоархІаш я район. Из гІулакх тоадара а чІоагІа эшаш да школашта предприятей шефски новкъостал. Бакъда, цу гІулакха оарцагІвоалаш а нагахьа шеф нийслац. Городерча № 2 йолча школан шиъ ва шеф АМООС-и АТП-и. ХІаьта а яр массехк шу да школа коа тир хьалъе «ца могаш» уж хьувза.

Сатийна хила йиш йолаш дац школашкарча дешара процесса гІулакхаш а. Пленуме къамаьл даьраша дукха масалаш доаладир итт класс яьккхача кагийча наха, мехкараша шоаш деча йоазанна юкъе дукха гІалаташ деш, хІаьта эрсий меттала дукха дешаш ца ховш, ца кхетадеш йола моттигаш ювцаш.

Йийцача проблемашка хьежжа ира, лакхача критически боарамах хиннадеце а, уйла е, тахка мегаргдола дукха дешаш айдир пленуме.

Саггота эшаш я районе пионерски лагерь, учебно-производственни комбинат, центральни тир, кхыйола объекташ.

Пленумо боагГІаш бола соцам а бе безача балха мероприятей план а тІайийцар.

Пленуме дакъалоацаш хилар КПСС обкома бюро член, облсовпрофа председатель Г. Г. Олейников, КПСС обкома организационно - партийни балха отдела заведуюе заместитель В. М. Чекунов.

М. КАРАЕВ.

Грозненски экспериментально - механически заводе дукха кьона болхлой ба боккхагІболча новкъосташта нийсса хьинаре къа а хьегаш, производственни толамаш доахаш. Царех цаІ ва механически участка кьона токарь Азимов Абдулла Ахмедович. Советски Эскаре гІулакх даь ше ваьлча, духхьашха шийа къахьегама никъ дІаболабир цо укказа. ЧІоагІа безаме тІанийцар из участка болхлоша. Шийга цкъа дІааьннар шозлагІа хьалхадаккха ца дезаш дика дІаэцаш волча цунна гІо де кийча вар хІара болхло. ХІаьта цар шийх бенна тешам боабанзар Азимова. Йиллача ханал дикка хьалха, экзаменаш дІа а енна, токара говзал караерзайир цо. ХІанз хьалхашка латта декхараш дизза кхоачаш а деш, шій нормах дика лоархІавеш хьавоагІа Абдулла. Цул совгІа ше хьаеш йола продукци цхьаккха тайпа даккха гІалат доацаш а хулийт цо.

Предприятерча бригадашта юкъе эггара дикагІа лоархІачарехи хадданза социалистически яхье хьалхалаттачарехи я Григорьянц Рант Григорьевич керте латтача слесарий - сборщикий бригада коллектив. XIX Ерригсоюзни партийни конференцена сийленца накъаяхара доккхий социалистически декхараш тІанийцад цо. Уж толаме кхоачашдара шерра социалистически яхь йоаржаяьй, бизза пайда нйбу балха ханах, производственни мощностех. Цудухьа цхьаккха смена дІаяхийтац коллективо сменни нормаш 120—125 процент кхоачаш ца еш. Овсаре къахьегарал совгІа цо хьаеча продукцех дукхагІъяр ОТК болхлой тІахьожам боацаш чакхйоал.

Къаьстта дика болх беш ва бригаде слесарь - сборщик, коммунистически къахьегама ударник Мариненко Петр Владимирович. Цхьа смена дІаяхийтац цо шийн заданиш 130 процентал чухьнахьа кхоачашъяь. Башха-дика производственник хиларал совгІа, хьинаре дакъа лоац цо юкъарча балха тІа. Предприяте профкома члена декхараш цІена кхоачашдеш хьавоагІа из. Иштта доккха дакъа лоац юкъарча балха тІа бригадира Рант Григорьевича а. Ше профсоюза цеххкома председатель хиларах тарра, дукха болх бу цо цехерча производственникашта юкъера социалистически яхь кхетамца вІаштІехьйоаккхаш.

СУРТАШ ТІА: 1. (аьрдехьара аьттехьа) бригадир Р. Григорьянци слесарь - сборщик П. Мариненкои; 2) слесарь-сборщик Азимов Абдулла.

И. ПЛИЕВА сурташ.

Іоахарашка дика хьож

Атта декхараш дац республика жа леладерашта хьалхашка латтараш. Лоацача хана тоаде деза укх тІеххьарча шерашка цу даькъе этта унахцІена доаца хьал. Хургдоацаш дІадаккха деза жа къе довлга, уж гІийла долаш дулхакомбинаташка дІачуталалга, жерч Іаьхара дусалга, тхан кхаькхийи паччахьалкхенга дохкар лаьгІлулга.

Дукха хувцамаш хиннад цу хьакъехьа Назрановски района «40 лет Октября» яхача совхозе. Цунна тешал деш да укхазарча жа леладераша даьха толамаш. Масала, воккхагІволча жаІуно Хадзиев Вахаси цун новкъосташей хІара бІаь жийна тІехьара 124 Іаьхар хьакъоастабаьб. Дукха тІехьабисабац царна Сосуев Муслима кулгалду чабанаш а. Цар хьокхам — 113 Іаьхар. Овсаре къахьийгад Боршигов Ахьмад керте латтача звенос а.

ХІанз лоархІаме да деррига Іоахарий лазарех лорадеш леладар, доагтІача тайпара царга хьажар. Из кхетадеш болх беш ба совхоза жаІуй.

М. МАЖИТОВ.

ТАХАН—РАДИО ДИ

КАЬХАТ ЦА ЭША ГАЗЕТ

— Радио ди дезду бувзама ерригача отраслий болхлоша. Укх шера из белгалдоаккх XIX Ерригсоюзни партийни конференцена сийленца накъабахара берригача советски наьха политически къахьегамен хьинар айденнача хана.

Советий Іаьдала хьалхарча деношка денз радиох хилар оперативни информаце агитацеи пропагандаи средство.

Социализм хьалъяра ленински планах къоастас йиш йоацаш общественно-политически культурни вахаре шерра программа а хинна дІаэттар радио. В. И. Ленина 1918 шера еннача предложенегІа Совнаркомо мехка радио - телеграфни гІулакх дегІадоаладара план вІаштІехьъяккхара комисси вІашагІъеллар. Москвана 1000—1200 километр гаьна мел йолча ерригача губернскии уездниu городашка хьалъе йолайир приемни радиотелестанцеш. 1918 шера аьхки цу тайпара установкаш 75 пункте болх беш яр, хІаьта 1920 шера уж 200 совгІа яр.

1918 шера вІашагІъеллар Нижегородски радиолаборатори, советски радио материально - технически база хьакхоллача даькъе цо йоккха моттиг дІалаьцар.

1920 шера 5 феврале В. И. Ленина Нижегородски лабораторе кулгалхоех цаІ волча М. А. Бонч-Бруевичага письмо дахьийтар, хІаьта цох вай мехка радиовещани дегІайоалаяра программни документ а хилар.

1922 шера 19 мае ше хала цамогаш воллаше а В. И. Ленина РКП(б) ЦК письмо дахьийтар, цу тІа цо дувцар пропаганден, агитацин, просвещении яра, радио, мел боккха лоархІам болаш я, берригача мехка радиофикаци яра программа белгалъяьккхар.

Цу ленински васкеташта тешаме йолаш Коммунистически парте теркам тІалоаттабу советски радиовещани хадданза дегІайоалаяра. Из къаьгга гуш да вай республикага хьежача а. Тахан Нохч - ГІалгІайчене болх беш я низ бола радиостанцеш, хІанзарча хано дІадехарашка хьежжа йола аппаратура я радистий доалахьа. Шин программагІа ю радиопередачаш эрсийн, нохчий, гІалгІай меттала денбийсан 5 сахьата болх бу радиос.

Укх шера цхьоалагІча апреле республике 163800 трансляционни точка бар.

ШийтталагІча пятилетке радиовещани дикка дегІаера. УКВ радиостанце стереофонически къамаьл ду.

Бувзама космически система хьаяро лаьттан искусственни спутникех пайда эцарца таро хилийтар мехка гаьннарча районашка Москвера телевизионни передачаш дІакхачийта. Вай мехка 93,6 процент йола нах баха моттигаш телепередачаш дІакхоачаш я. 1988 шу дІадолалуш 100 миллион телевизор яр советски наьха доалахьа.

Тахан вай республикерча наьха Центральни телевидене шинегеи цхьан моттигерчеи программага хьажа йиш я. «Лотос» яхача дІа-хьа лелача телевизионни станце бос бола передачаш ю республике тайп-тайпарча моттигашкара.

ЦхьайтталагІча пятилетка шерашка керда телевизионни ретрансляторaш хьалъяьй вайцига. Цо таро хилийтар республике бахача нахах 90 процент бараш телепередачашка хьажийта.

Радиои телевиденеи редакцеша хьинаре дакъалоац XIX Ерригсоюзни партийни конференцена кийчо елга мишта дІадода хьагойташ. «XIX Ерригсоюзни партконференцена — лерттІа накъагІо», «Ленински наькъагІа» яхача циклерча передачашка дувц Ерригсоюзни социалистически яхь дІаяхьарах, промышленносте, юртабоахаме хьалхалаттараша доахача толамех.

«Социалистически яхьа дневник», «Вахара хьисап — советски», «Болхлочунна хетар» яхача передачашка хьагойт яхьа лоархІам, болхлой коллективашта юкъера интернациональни доттагІал чІоагІдара яхьо деча новкъосталах дувц.

ЛоархІаме моттиг дІалоац идейно- политически, интернациональни, атеистически кхетам балара йолча радиотелепередачаша. Цу темашта хетаяь я «Барт болча дезале», «Интернационализм — вай вахара закон», «ДоттагІий оазаш», «Хьона, Даьхе, салтечун дог», яха передачаш, «Коммунисти пятилеткен», «Патриот», «Вахари дин» яха радиожурналаш.

Юрта боахама редакцеша хадданза передачаш ю юртарча дикача нахах, лаьтта леладерий, хьайбаш леладерий, комсаш кхеерий, баьцадаараш кхедерий толамех дувц.

Вай мехка хІанз хулаш латтача хувцамаша республика йоазонхошта хьалхашка а керда декхараш увттаду. ИрагІен актуальнегІен я литературни передачашка цар еш йола выступленеш. «Литературен хан», «Перестройка публициста бІаргашца», — цу рубрикегІа я иоазонхоша перестройках лаьца ю передачаш.

Иштта, кердача дІадехарашка хьежжа, я кхувшбоагІараштен йоккхагІча классашка деша дагІача берашта хетаяь еш йола передачаш а. ЧІоагІа езаш тІанийцай «Камертон» яха информационно - музыкальни программа.

Массови информаце средствашта хьалхашка КПСС XXVII съездо оттадаьча декхарашка хьежжа радиожурналисташа хьинаре дакъалоац перестройка дІадеххача тайпара кердадар, толашагІдар хьаллоацача, новкъарле ер, хьарцахьдар гучадоаккхача.

«Халкъа тІахьожам болх беш ба», «Сатирически микрофон», «Ускорение с торможением» яхача журналашка шерра дувц къахьеганза доходаш яхарца, припискашца, боахама доал ца дарца, бюрократизмаца, къахьегамен производственни дисциплина телхаярца лоаттабеча къовсамах.

Сакъердамеи чулоацамболеи передачаш вІаштІехьйоахача журналисташта доккха новкъостал ду болхлойи юртарчеи корреспонденташа. Таханарча дийнахьа радио цар актив 100 сагага дІакхаьчай. Уж нах шоай гІулакх дика довзаши дукха дезаши ба. Уж ба производства новатораши хьалхалаттараши, лоархІаши сий деши бола нах.

Рабселькораша радиовещанеца керттерча даькъе бувзам лоаттабу редакцега каьхаташ а ухийташ. ХІаьта письмошцара болх лерттІа дІаоттабарах тийша да, тха журналистий балха хоадам белга а. ДукхагІча даькъе редакционни почта дегІаяра тхо декхарийла да штате йоацача активацарча бувзамашта. Цар письмоех кийчъю «Тхога язду», «РадиоладувгІарий письмошта жоп лу министра», яха а кхыйола а передачаш.

Редакцей балха тІа йоккха моттиг дІалоац рабселькоровцашца дешар чакхдахаро. Радио ЦІагІа вІашагІъелла я хІара шера рабселькораш кийчбу школа. Школа программа шера лаьрхІа я. Занятеш чакхъяхара оаха хьех лакха говзал йола журналисташ, экономика йовзаш бола специалисташ, республика министерствайи ведомствайи кулгалхой, партийни, советски, комсомольски болхлой, производстве хьалхалаттараш.

Цунца цхьана белгалдаккха дезаш да: тха балха тІа кхоачамбоацараш кІезига ца хилар. ХІанз а дукхача радиопрограммашка дукха кулгалдеча болхлой самоотчеташ я, цар духхьала даьхача толамех мара дувцац. Мела къестаду гластностаца дувзаденна дола дешаш. Тха цхьайолча передачашка турпалаш дІахьулабу дукхагІча даькъе цифраша, метраша, гектараша, килограммаша.

Юрташкарча партийни организацей, халкъа депутатий Советий балхах, районни агропромышленни объединеней опытах кІезига дувц, теркама юкъмоттиге хилац къахьегамхой шоаш, цар уйлаш, социально - экономически проблемаех царна хеташ дар.

Тахан тха керттера декхар да КПСС XXVII съездо дІадеххача тайпара болх тоабелга.

М. АУШЕВ,
республика телевиденеи радиовещанеи Паччахьалкхен комитета председатела заместитель.

ИНТЕРНАЦИОНАЛИСТАШ КХЕБЕШ

ЛЕНИНСКИ КЪАМИЙ ПОЛИТИКА

Вай мехка дахача къамий ленински доттагІал чІоагІа вІашагІтеха да. Цар цхьана къахьег юкъарча гІулакха. Къаман деша кхоане гуш я Советски Союзе. Хьалха тІехьадиса хинна халкъаш сиха кхаьчар хІанзарча цивилизацега. Хьаэцаргья вай Нохч-ГІалгІайче. Хьалха шоай меттала йоазув ца хиннача нохчийи гІалгІайи халкъаша, патриархальни вахаргара доладенна, дунен культура лакхаленашка кхоачаш боккха исторически гІа баьккхар.

СССР халкъий ленински доттагІал бахьан долаш, эрсийи вай мехка кхычен халкъаша доккха новкъостал деш хиларагІа низ бол Нохч-ГІалгІайченга, дукхагІа дакъа лоац цо вай мехка экономикеи культуреи дегІайоалаяра гІулакха юкъе.

Республика къахьегамхоша де а доагІаш доккхал ду СССР халкъий ленински доттагІалах. Из хьахилар, чІоагІ а делар революционни тІемашка, Сийлахь - боккхача Даймехка тІема фронташка, маьрша къахьегаш. Советски наьха цхьоагІон, вежарашха кхотабалара, вІаши новкъостал дара, къаман культура лархІара уйла чІоагІа я. Социализм ца езараштa мара дезаргдац къамашта юкъе цатоам отталга.

Цхьанне а харцде йиш йолаш дац Сийлахь - боккхача Октябрал тІехьагІа халкъашта юкъера вежарашха дола доттагІал чІоагІдалар, халкъий бокъонаш цхьатарра хилар. Лакхъелар ерригача союзнии автономнии республикай экономикеи культуреи. Хьахиннад цаІдола советски халкъ. Цо доккхал ду шийна карагІдаьннарех, шоашта тІакхайдачох уж лораде кийча да.

Бакъда, къамий дош къоастадаь дьннад аьлча нийса хургдацар, КПСС XXVII съезде белгалдаьккха ма хиллара, цу хьакъехьа де дезаш дукха да. ВІашдухьалелаш хургья, уж шоай ханнахьа къоастае ха деза.

КПСС XXVII съезде белгалдаьккхар мехка, хІара союзнии автономнии республика экономика лакхъе езаш хилар. Республикашта юкъе къахьегам кІоаргагІа дІа-хьа бекъа, халкъа, халкъий къахьегама интеграци чІоагІъе, парте де лерхІа революционни хувцамаш деча хІара къамаи халкъеи лоархІам лакхбе декхар оттадаьд.

Бокъонца йола интернационализм, бокъонца дола доттагІал хила йиш яц хІара халкъа карагІдаьннар, культура, мотти истории ца лоархІаш, сий ца деш хилча, къамашта юкъе вІаши гІулакхаш ца леладича. Къамий культура дегІайоалаяра, царна цу даькъе карагІдаьннар дІа-хьа эцара, новкъостал де декхарийла да вай.

Советски патриотизм вай геттара йоккха ганз я. Национализман шовинизман цхьаккха а тайпа гІулакхаш тарлургдац цунца.

ХІанзарча этапе а практика а хьакъехьа къамий политика гІулакхаш чІоагГІа леладе деза вай. Из вай общества принципиальни а вахара а дош да. «Парте из ду, — аьннад КПСС Программа тІа, — къамий ленински политика хадданза дІакхахьар, халкъий доттагІал ма могга чІоагІдар — социализм эргаьккха тоаяра дакъа — общественни практике техка тешаме, дукхача къамех болча нахах латта вай социалистически Даьхе тоаярга бода никъ боландаь».

ДегІаухалга сихдара никъ республикашка экономически хувцамаш хиларах чакхбоалаш бац. Цунна юкъедоагІа мехка ерригача регионашка чІоагІа йола социальни политика хьинаре дІахьолга, къамашта юкъера гІулакхаш эргадаьха тоаделга. Перестройка кхоачашъеш, КПСС теркалъю тайп-тайпарча къамийи халкъийи, къаман а этнически а группай башхалонаш, таронаш, хІама кхоллара йола цар опыт, боахамеи къахьегатеи традицеш, дегІайоалаю моттигера инициатива.

Партийни органий, Советий, профсоюзий, комсомола, царца цхьана вай республикачар а, теркаме лоаттаду СССР гражданий патриотизм хьахилара, интернациональни декхар кхетадеш хилара, паччахьалкхен юкъарчеи къамийи хьаштий юкъ моттиг нийса кхетаяра къахьегама коллективай республикашта юкъера поставкаш шоай ханнахьа а дика а кхоачашъяра бехктокхам лакхбара дешаш.

Даьхеп рузкъа дебадара хІара халкъо дукхагІа дакъа лацара йоакхо а еш, парте къаьстта теркам тІабохийт дукхача наьха творчество дегІайоалаяра, союзнии автономнии республикашта, городашта, цхьатарра йолча предприятешта юкъера социалистически яхь шеръяра. Таханара яхь латт: «XIX-ча Ерригсоюзни партийни конференцена даха ма доагтІара накъадахара!» яхаш лозунг а долаш. Вай республика къахьегама коллективаш, производстве хьалхалаттараш юкъебахаб цу яхьа. Парте Грозненски горкомо могаяьй конференци хьаелла ди тІакхоачаш пятилетка кхаь шера план кхоачашъергья, аьнна, йола Грозне къахьегама коллективай инициатива. Царна юкъе я СССР 60 дизара цІерагІача «Оргтехника» яхача объединене, электромеханически электроремонтнии заводий коллективаш, кхыяраш.

Традиционни гІулакх а хинна дІаэттад Къулбаседа Кавказа вежарашха йолча республикашта юкъера доттагІал. Царна юкъе «Вай ленински доттагІалца чІоагІа да!» яхача девизагІа йола яхь латт. Нохч - ГІалгІайчено экономически культурнии бувзамашца гІулакхаш леладу СССР 30-нел дукхагІа йолча экономически районашца, республике кийчъяь продукци дІа а кхухьийташ. ХІаьта республикага 70 совгІа йолча городашкара кхоач тайп-тайпара машинаш, прибораш, юрта боахама машинаш, кхыйола техника.

Айхха бувзамаш да ВЛКСМ 40 шу дизара цІерагІча Уфимски синтетически заводеи СССР 50 шу дизара цІерагІча Грозненски химически заводеи коллективашта юкъе. ВІаши новкъостал лоаттаду Бакун Грознеи мехкдаьттахоша. Новороссийскеи Чири-Юртеи цементникаша. Социалистически яхь лелаю Къулбаседа Кавказа йиъ республика ленински районий коллективаша. Уж тайпа масалаш кхы а доаладе йиш яр.

Хано дІадех йоккха культура, къамашта юкъера дика гІулакхаш хила дезалга, во мел дар дІадаккха дезалга.

Республика партийни организаце боккха теркам тІабохийт къамашта юкъера гІулакхаш эргадоахаш тоадара, халкъашта юкъера доттагІали вошали чІоагІдара. Бакъда, из иштта дале а, республика партийни актива собране белгалдаьккха ма хиллара, — цу балха тІа хІанз а кхоачамбоацараши динза дисараши да.

Цкъаза хет вайна интернационализма идеяш сага уйлашкеи цун гІулакхий нравственни нормашкеи шоаш ши-шегІа кхоачаргья, аьнна. Из кхетам баларцеи саг ше кхетарцеи дулуш да. Ерригача партийнии комсомольскии организацей, цар комитетий керттерачарех цхьа декхар да Даьхенцара цІена безам, из низ кхоачашагІеи хозагІеи хилийтара йола уйла советски сага оамала цхьа гІулакх, цун вахара позици хургйолаш кхетам балар.

Динамизмахи позитивни хувцамехи йиза йолча вай хано геттара йоккха материал хулийт чІоагІагІа сага патриотически интернациональни кхетам балара. Из кхетам беркатегІа хургба кердача общества идеалаш, принципаш, ганзаш хьинарегІа чІоагІ ме ю.

Вахар цІена хилийтара тІехьара къовсам — из идейно - кхетам балара болх, цох социальни хьахулашдар пайдане хилийтар, во гІулакхаш ца хилийтара бола тешам ба.

Республика коллективаша перестройка хьалашка беча балхо хьагойт демократи дегІайоалаяра, социальни нийсхон нормаш меттаоттаяра, кадрай бехктокхам лакхбара парте лаьцача наькъо нах кхотабара, цар хІама хьадара безам лакхбара, царна юкъе вІаши бола тешам чІоагІбара новкъостал деш хилар. Партийнии комсомольскии организацеш декхарийла я хьахулаш латтача кердача морально - нравственни атмосфера теркаме уйла е, къамашта юкъерча гІулакхех доагІача доллача хІаман къаьстта влияни е.

Кьона волча хана денз сага чуйоссае еза ше вай лаьтта дахача бІаьннел совгІа долча къамий доттагІалца органически вувзавенна хилара уйла. Вахара хІара минут дезале, берий беша, школе, вузе, мехка хІара мІинг йиза хила еза интернациональни эхь-эздел хилара кхетамах. Ханага хьежжа боагІаш хила беза интернациональни доттагІала клубий болх, дукхагІа пайда эца беза союзнии автономнии республикашка еча экскурсеех, агитпоездех, революционни, тІема, къахьегама сийлен моттигашка еча экскурсеех.

Хано республика Іилманхоштеи йоазонхоштеи хьалхашка оттаду практика хьашташта кхы шерагІеи кІоаргагІеи пайда бергболча общественни Іилмаш хьакхоллара декхар. Цар интернациональни кхетам балара дешашта хетадаь, халкъий доттагІал хестадеш дола керда книжкаш, пьесаш, дувцараш яздарга хьеж вай. Къаьстта тоъаш дац республике буржуазни идеологий тайп - тайпарча концепцешта, цар аьл-дитташта, дагалувцарашта духьаларча критика хьакъехьара аргументированни тохкамаш.

Вай декхарийла да хІара республика, хІара къаман прогресс республика къахьегамхой вахара долча берката хургхилар, халкъашта юкъе доттагІал чІоагІдеш хургхилар царна дІадовзийта. Из хІара къаман, хІара халкъа дезаш, дІахо а уж гаргадахара, вай йохаргйоацача чІоагІа йолча советски Союза дезаш хилар кхетадайта.

КПСС Центральни Комитета Кхайкарал тІара уж дешаш керте лоаттаде деза республика коммунисташа шоаш беча идейно - политически интернациональни балха тІа.

Э. ИСАЕВ,
исторически Іилмай кандидат.

Къахьегама ресурсаш: мишта пайда эц царех

КУЛГАЛХОЙ ТОХАБЕЛЧА

Дукха дувц вай тахан юрта боахама производствана интенсификаци ярах, доалдара дикагIйолча методех, кердача технологех. Из дерригa а дика да, цхьабакъда, духхьал цу цхьан хIаман тIа сацийта йиш яц вай уйлаш. Кердадар юкъедоаладарца цхьана, йоакхо е еза йолаш йолча таронех бизза пайда ийбара. Къайлакххахьа мича деза, чурча таронех аханех мара вай пайда ийбаьбоацилга. ДагадохарагIа аьлча, 1940 шерашка духхьал Нохч-ГIалгIайчен лоамани лоамашта уллув ядачен районашка общественни доахан дукхагIа дар тахан ерригача республикечул.

1979 шера тIаийцар волюнтаризми застойи хиннача шерашка дIаяьха лоаман юрташ юхаметтаоттаеш бола соцам. Цун маIан атта а тIехьале йолаш а дар — лоамани лоамашта уллув ядачен районашка откормочни (онда доалийташ хьайбаш кхоаба) совхозаш вIашагIйохкар. Из соцам кхоачаш ца беш бисар. Советски районе парте райкома хьинарагIа хьалхара гIа баькхабар: лоамашка сихха хьаяьча фусамашка баха а цига дIабаха а раьза бола энтузиасташ корабир. ДIахо хьалъе лерхIар хьайбаш чулоатталу помещенеш, соцкультбыта объекташ, наькъаш, тIайш. Из дика дIадоладаь гIулакх чакхдаьккхадаларе, деррига а дIадаьлча, НГIАССР-е дукхагIйолча районашка хьаде хIама а доацаш лела нах общественно - пайданеча къахьегама юкъеоза вIаштIехьдаргдар.

Цхьабакъда, хьалхара гIа ма баьккхинге а, гIулакх цу тIа сецар. ХIаьта энтузиасташ кердача моттигашка дIаIемар, шоай доккхий гIонна боахамаш Iодехкар. Деррига а хьахиннар из дар. Района керда кулгалхой сагота хиланзар дIахо из гIулакх дIадахьара, цигача откормочни совхозаш хьаяра.

Из масал сона дагадехар дукхача хIамашта хьокхаме доландаь. Вайна гонахьа шортта уллача рузкъах пайда ийбе Iемадац вай (е дицденнад). КIезига ба боккъонца гIулакхах дог а лазаш, эше риск е кийчча бола, таханарча хано дIадехарашка хьежжа бола кулгалхой. Цудухьа лоха я вай юрта боахама эффективность. хьаIов тайп-тайпара проблемаш. Царех лоархIамегIчарех я къахьегама ресурсех пайда эцар. Иштта а нийслу: юрташка шортта нах баххаше, колхозе е совхозе болхлой ца тоъаш. Фуд бахьан?

Цхьа масал доаладергда аз. «Гудермесский» совхоза доазон тIа дукха бах общественно - пайданеча къахьегама юкъезза боаца нах — моттигаш тоъац. ХIаьта соахка декабрь бетта хиннача совхоза партийни собране гучайоал теркам тIаозаш йола факташ. Царех гуччахьа дийцар коммунисташа. Совхозе толаме къахьегаш яр А. Вачаева кулгалду доакъар кийчду бригада. Бахьан малагIа дар а хац, керда венача боахама директора Т. Герзелиевна бригада езаяланзар. Коллектив йохайир, дукха нах балхара дIабаьлар. ТIаэцанзар директора дего бригадир Х. Бугаев а. Кулгалхочо заявлени а енна, ше дIагIоргволча ваьккхар Х. Бугаев. ТIаккха цунна тIеххьа расчет ийцар ерригача коллективо а. ХIаьта совхозера дIаяхар 1986 шера люцерна ги даккхара план шозза тIехкхоачашъяь, хIара гектара тIа 400 центнер шекара свеклаш яьха бригада. 1987 шера ерригача совхозо а ца баьккха хьувкъам баьккхар. Балхара дIабаьхар дикагIбола механизатораш. Цох хьахиннар укх тайпара дар: ший доалахьа 68 единица трактор йоллашехьа лоаллагIа ухкача «Правда», «Восточный» яхача боахамашкара новкъостал деха дийзар «Гудермесский» совхоза.

Дагадехар Т. Герзелиевна совхозе харбазаш хьалхее. Амма, мишта чакхдаьккхар из? Харбазаш кхеяра хьабийхар кхычахьа, кхыметтел республикал арахьа а бахаш бола нах. Гурахьа 17,3 гектара тIара хьагулийр... 50 тонн цхьание а дIаэцаргйоаца харбазаш. Иштта лоха хьувкъам кхебир совхозе дикагIа лоархIача лаьтташ тIара, цу тIа ахкана дуга кхедеча А. Межиева бригада зе а деш, низ болча насосни станцес хий дIатийлар, харбазий кхашта. Из бахьан долаш хий дIакхачанзар ябакхаш дIайийннача 24 гектар, суданка дIайийннача 10 гектар лаьтташка а. Долче, ябакх а суданка а хьахиланзар. Дуга хIара гектара тIа планагIа 34 центнер хила дезача 17 центнер мара даланзар. ХIаьта харбазаш кхее хьабийха хинна «летунаш» гурахьа шоай «Жигулеш» тIен «Волгаш» тIен хайша дIалийлхар шоаш бахачахьа. ТIаккха совхоз... хIалакдаьча лаьтташа, хьа ца боаккхаш бисача хьувкъамо даь зе, «Гудермесский» совхозе баххаше а, укхаза хьабе болх а боацаш, «шабашке» дIанха нах. ХIаьта тIеххьарчо даь зе е сомаца а е гектараца а диста йиш яц.

Къахьегама ресурсех пайда ийбара, юрта боахама интенсификаци яра проблемаш къоастаеча дукха да кулгалхоех тийша. Вай республике къахьегама ресурсех пайда ийбара проблема къоастаярг эшац Iаяха тIехъяьнна хьаькъале решенеш. Из дара эш йолча таронех бизза пайда эцар: капитальни вложенеш караерзаяр, боахамашка юрта боахама продукташ чакхйоаха а кхытайпа а цехаш, участкаш вIашагIйохкар. Цхьан дешаца аьлча — гIулакх довзаш хилар. Эггара хьалха из оамал йолаш хила веза кулгалхо ше, цун дог лаза деза гIулакхах, шаьра йовзаш хила веза из хьалхашка латта проблема.

Соахка май бетта «Красное знамя» яхача районни газета редакце района кулгалхошкара дийхар, цу проблемах шоашта хетар яздар. Цул тIехьагIа чакхдаьннад шу. Цхьабакъда, цхьаь цхьан кулгалхочо язданзар шоашта хетачох. Цу хьакъехьа вIалла уйла ца еш ба-теш уж? Е из проблема хIанз а лерттIа кхетаяьяц-те цар?

Н. БОРИСОВ,
тха штате воаца корр.

Цхьаккха вицвеннавац, цхьаккха дицденнадац

ТУРПАЛАШ ДАИМ ДИЙНА БА

Машаре даха ловча адамаша укх шера шовзткъей кхозлагIа белгалдоаккхаргда фашистски гIаьрахой эшабеш, котало яьккха, советски наха меттел Европе дахача халкъашта а кортмукъаленна ираз ди.

Дог гIоздоаккхаш долча цу майски дийнахьа вайна массаза а дагабох вай иразе вахар бахьан шоай цIий Iомехкадаьраш. Школашкарча цIеча лер йоахарашеи къоначa краеведашеи вIашагI а кхийте, «Служба памяти» яха организаци хьаю. Де доацаш байнараш хьалехаш чIоагIа къахьег цу бераша. Советски наьха оамал я из: цхьаккха а виц ца волийташ, цхьаккха а диц ца долийташ. Хийла нана ягIа хIанз а тIехьа воI цIаварга хьежаш. Амма къонгаш-м Наьна лаьтта: Брянщине, моастагIчо эггара хьалха ший кулг тIакховдадаьча Бресте, Украина сийлахьча лаьтта (укх мугIарий автора да дIавелла воаллача) е Белорусе, Молдаве, Латве сатийна бадаш ба.

Сийлахьча Октябра кховзткъе итт шу дузача хаца Пионерий ЦIен директора Т. Бутирннай инициативагIа МагIалбикерча № 18 йолча юкъерча школа исторе кабинете В. И. Ленина тешаме ученик хиннача Б. Дьякова цIерагIа «Поиск» яха групп вIашагIъеллар. Цу группо лаьрхIад граждански, Сийлахь-боаккхача Даймехкей тIемийи, партеи, комсомолеи ветераний дикача масалашка гIолла къоначa ноахала кхетам лулга вIаштIехьдаккха. «Поиск» яхача группо шийна хьалхашка декхараш оттадаьд, де доацаш байна турпалаш хьалаха, наьна лаьтта а берригача мехка а революционно - тIемей, къахьегамеи традицех йола знанеш дIахо йодача хана кIоаргъе. Группа девиз я «Время, вперед!» яхаш.

Цу группо ший болх дIаболабир «Операция - 87: Наьха дог гIоздоаккхаш» яхача операцегара.

ХIанз дувцаргда вай цар даьхача толамех. «...Массанена а ховш да, Сталина приказагIа Нохч-ГIалгIайчене вIашагIъелла полковник Мамсуров Хаджиумар командир а волаш йола 114-гIа кавалерийски дивизи тIом хьайнача хьалхарча деношке а фронте яхалга.

Тха дивизи интернациональни яр. Х. Мамсуров хIинре вар, воккхагIвола политрук А. Дотмурзиев — гIалгIа, замполит Н. Литвиненко — украинец, полка командир майор Висаитов — нохчо, эскадрона командир хинна со дигорец ва. Бакъда тхо дерригаш а вежарий дар, цудухьа цхьа барт болаш фашистех латаш а дар.

«Хьамсара бераш! Массаза а машар хилба вай наьна лаьтта!» — яхаш язду берашка Дигора яхача городе вахаш волча эскадрона командир хиннача Т. Такоева.

«Социалистическая Осетия» газетага гIолла бераша хьалехар 114 дивизе 3-ча полка командир хинна майор Н. Литвиненко. «...къаьстта дицлургдоацаш са дег чу дисар Бердичев яхача городе хинна тIемаш. Из яр 1944 шу доладенна ха. Дукха цIий Iомехкадаь тIемаш дар уж. Тха интернациональни полке дийна дукха бисанзар, командни состав йоацаш а. Дика дагавоагIа сона воккхагIвола политрук капитан Дотмурзиеви Иркутскера цун доттагIа майор А. Головныхи, нохчо воккхагIвола сержант Алимпаша Джабраилови, уж дог майра кIантий бар... Шоай лехамашка аьттув балба шун, бераш. «...Дийна бийтеш са доттагIий» — язду майора Н. Литвиненкос.

Ветеранашца айхха бувзам болча группо цун хаттара газетага гIолла жоп делар.

«...1943-ча шера Нохч-ГIалгIайчен 114 кавалерийски дивизи цунах дIакхийтта йолча 876 стрелкови полка замполит А. С. Головных Иркутск яхача городе 1982 шера кхелхав (укх мугIарий автор из дIаволлача хиннав).

— Нохчо воккхагIвола сержант А. Джабраилов дийна а волаш г. Грозне вахаш ва.

— А. Невскеи, Б. Хмельницкеи орденаш юкъе а йолаш, дукххача ордений кавалер хинна А. Дотмурзиев 1944 шера Бердичево яхача городе моастагIчунца хиннача лирача тIем тIа вийнав. Цун цIи тиллай цу городерча цхьан улицахи, № 3 йолча юкъерча школа пионерски дружинахи.

— 1-гIча гвардейски арме ветераний Совета Тбилисски секце бюро член, запаса капитан, Тбилисски окружной эпсарий ЦIен тIема-Iилман общества член Е. Махатадзе г. Тбилисе вахащ ва.

ТIехьагIа Нохч-ГIалгIай АССР — МВД полковник хинна, майор Висаитов 1986 шера кхелхав.

Тахан вайца дийна мел боацача бIухой-интернационалистий цIераш яьха а варгвий?! Каьхат а ха а тоъаргьяц уж бувца.

Вай Даьхе лораяьрех де доацаш байнараш хьалаха, цар тIема никъ бовза, «Поиск» яхача группана новкъостал ду Советски Эскарен ТIема-Форда Флотен Кертерча управлене.

Ше дайтача цхьан каьхата тIа подполковника Лурье яздора: «Хьамсара бераш! Оаш дайтача каьхатаца дувзаденна аз хоам бу шуга, 276 стрелкови дивизена кулгалдеш бар: 1942 шера 22 феврале денз 1943 шера 5 декабре кхаччалца—инаралмайор Севастьянов Иван Александрович. 1943 шера 24 декабре денз 1944 шера 6-ча июле кхаччалца командир Гринченко Тимофей Устинович; 1943 шера 16 июле денз 1944 шера 22 сентябре кхаччалца командира политически даькъа вола заместитель хиннав полковник Чарчейшвили Георгий Иосифович.

Кхыйола даннеш тхога яц. СССР оборона Министерства архиве хатта царех лаьце. Шоай лехамашка аьттув балба шун а».

Цу каьхата тIара бераштa яйзар мабарра болча турпалий цIераш. Г. Бердичеверча № 3 йолча юкъерча школа 5-ча класса дешархоша язду: «...Тха школа 10-ча классера дешархой лер йоахараш ба. Уж ба капитанах Дотмурзиевх дар хайнараша а, цун каш корадаьраш а, гаргарча нахага каьхаташ кхахьийтараш а. ХIанз эстафета тхога хьаеннай. «Тха отрядо цун цIи лелаю» яхача темагIа сбор чакхъяьккхай оаха. Сбор массане теркам тIаозаш чакхъяьлар. Оаха пайда ийцар оаш дайтача книжка тIарча материалах. Тхона хет капитан Дотмурзиев даим тхоашта вовзаш хилча санна, из даим тхоашца волаш санна.

Цо гойтача масало Даьхе бахьан деналера гIулакхаш де, тIехдика деша дегаш ураоттадаьд тха.

Украински гIалгIайн — шин халкъа воI капитан Дотмурзиев дIавелла воалл тха городерча тIем тIа байнача бIухой кашамашка. «Сийле хийла хьа, шин халкъа воI капитан Дотмурзиев А. Ю. аьнна, дешаш тIа а яздаь мраморах даь памятник даггIа цун каша тIа.

Оаха каша гонахьа зизаш а дегIад, лостамбеш, цIен деш лела а ду.

ДIайхача моаршалца А. Дотмурзиева цIерагIча дружина Совет!

«Поиск» яхача группо, дукха ха йоацаш техкар турпале латаш, городе Ленинграде вийнача Мазаев Маташах дараш.

Орловски дивизерча 125 стрелкови полке волаш г. Бресте вийнача Цечоев Халита йоI — юкъерча Ачалкхе яхаш йола М. Цечоева МагIалбикерча «Ленина байракх» яхача газетага гIолла хьалаха аьттув баьлар.

1940 шера февраль бетта Эскаре гIулакх де вахав Цечоев, къона нускал цIагIа а дусаш. Дукххаза яьча запросашта МО. Архивера хьанхар цхьа жоп дар «Спискашка волаш вац...» ХIаьта турпал Х. Д. Цечоев тIом хьайнача хьалхарча деношке а вежарий Белорусски лаьтта лорадеш, вийнав Лакхехьа вай бийцараш тIема турпалех байна а дийна а барех цхьабараш мара бац.

Лаьттан тIа машар хилийтара йоккха терко тIайохийташ болх бу вай партен Советски правительстваси.

Советски халкъ массаза а хиннад тIема духьала, хIаьта цIаккха а дицлац цуно ший обороноспособность чIоагIъе езалга. Даьхе тешаме лораеш хила деза, иштта да вай лозунг.

Юххера а вIаштIехьдаьлар Афганистане шоай интернациональни декхар кхоачашдеш хиннача МагIалбикерча дийнача а байнача а кагийча наьха цIераш лаха.

З. ДОТМУРЗИЕВ,
МагIалбикерча № 18 йолча юкъерча школа «Поиск» яхача группа кулгалхо.

АЗЕРБАЙДЖАНСКИ ССР. Ший договорни декхараш толаме кхоачашду «Азмелиореммаш» производственни объединене Бакински экспериментальни ремонтно-механически заводо. Предприяте продукци — гидромелноративни балхаш дара лаьрхIа агрегаташ, кердаяьха тайп - тайпарча модификацей двигателаш.

СУРТА ТIА: кийчача продукце участкера шоашца комплекте цистернаш йола дренажно - промывочни агрегат. Агрегат ОТК дIаяла кийчъеш ба мастер Гарник Манукяни (аьттехьа) слесарь Асиф Сулейманови.

Ф. ХАЙРУЛИНА сурт.
ТАСС фотохроника.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

Ши шу гарга ха я Миякэ яхача японски ахгIайрен тIа бахача наха укхаза тIема комплекс хьае гIертача США а Японе а Iаьдалаштен эскарий командованенеи планашта духьал къовсам лоаттабу. Цу объектах «Мидуэй» яхача авианосца палубни авиаце тренировочни полеташ яра пайда эца лерхI Пентагона.

Миякэ баха наха шоай хьувкъам хьалкхебара пайдана дола лаьтта американски военщинана дIа а денна, Японе наркотикаш дIайоарджаяра хьакъехьа уголовни зуламаш дарца «цIи хезача» доазол дехьарча бIухой кхерама кIалъовтта раьза бац. Цул совгIа, цига баха нах цхьаькха цхьан хIамах кхер, нагахьа санна американски база укхаза хуле, Миякэх ядерни йоаца зона хьае таро хург ца хиларах.

СУРТА ТIА: Миякэ бахача наьха бе доахкача плакаташа могадац шоай лаьтта США эскаре объекташ хьаелга.

Джапан Пресс—ТАСС сурт.

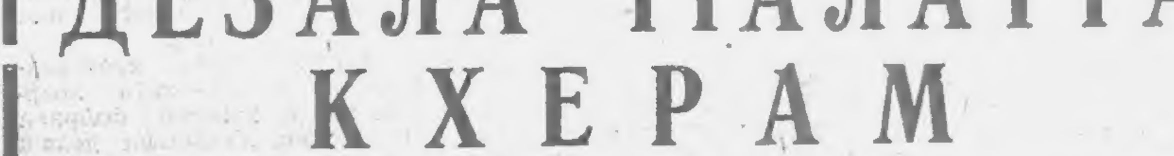

ДЕЗАЛА ТIАЛАТТА КХЕРАМ

США дуккханеша а тайп-тайпарча бахьанашца а тохкаш ба дезал социальни феномен хиларах тарра. Масала, кхачан индустре болхлоша тохкамаш дарагIа тикай тархеш тIа кхаьчай дуккха йола полуфабрикаташи хIанзе а даа кийча дола даараши. Цунца кхалсаг мукъаялийтай «кухнерча лоалах». Цхьаькха масал а да. Массехк шу хьалха цхьаь хила баьлар дукхагIа нах, цу гIулакхо хувцамаш дир архитектуре. городаш хьалъеча — хьалде доладир доккха доаца цIенош, готта квартираш.

Из иштта дале а, шоана нийслой тамаш я США «бокъонца болча» дезала маIан. Негритянски геттора дезали йIаьхийча пригородера дезали общества тайп-тайпара полюсаш я. КIезига башхалонаш яц фермера дезалаи болхлочун дезалан юкъе. Фермера дезале, массаза а санна, вахара хувцамаш меллашха а хул, городерча хьалашка санна доацаш. Вахара стиль кхыча тайпара я зIамигача городашкеи поселкашкеи — цига бахача нахах дуккхабараш штата столицера дIаболхац дуккхача шерашка.

Бакъда, из дац, царна юкъе юкъара белгало яц яхалга. Массанена тIа шоай белгало ют экономически, социальни, психологически хьалаша. Бераш кIезигагIа ду, мари сесаги дукха вIашагIкъест, дукха дезал обществе тIехь-тIехьа кIезигагIа хул, хIаьта дукха боацача дезалцарча бераш тIехь-тIехьа дезалцара бувзам лаьгIбу.

Юкъерча классагIа болча, цхьа моллагIча дезалах дувцаргда аз. Иштта бола дезалаш дукха ба. Юджин, консерваш еча йоккхагIчарех йолча цхьан фирма отдела, шеф ва. 40 шу да цун, Грейса — 32. Цар ялх шу даьнна шола яь ши йиIиг я. Нью-Йорке арендагIа луш йола квартира ийцай цар. хIаьта шоаш школа а бассейн а йолча пригородерча коттедже бах.

Юджина массаза а шийца леладу сесагеи берийи сурташ. Иштта дола сурт да цун истола тIа а офисе а. Боккъалдар аьлча Юджина бераш кIиранденошка мара гац. Балха хул ворхI сахьат далалца. Из цIавеча бераш тхьайсе хул.

Грейс археолог я, ший профессена раьза я из, «фуннагIа хуле а» болх бита лаьрхIа яц из. Бераш школе дахийта накъа а даьхе, машина чу хов из, библиотеке йода. Ше ахчан хьакъехьа кхычох тийша ший хIама ца хиларах доккхал ду цо, ший алапи маьрачул кIезигагIа дале а. Школера чудоагIа бераш хьатIа а эц, сайрийна ялх сахьат даллалца царца а хул испанка Джемма. Берий нани — испанка эттар: «Цар Ловча Iомабалба мотт. Зе даргдац». Цкъаза Грейса ши бутт а боакхх экспедицешка, тIаккха Джемма массаца а цар цIагIа хул. Сарахьа шоай керда мел дар наьнага дIадувц бераша. Цо уж пхьор а дуадийя, Iодувшаду.

Шоатта мукъа ди да Юджина, бакъда дукхагIа йолча хана балха вода из, нагахьа санна цIагIа цхьа хIама де лаьрхIадале, бIарччача дийнахьа болх бу. Из ший сий делг дезаш саг ва, кхы вIалла деце а, компане вице-президенталла отта лерхIаш ва. Из хилара дукха болх бе беза: «Компане политикана дукхагIа влияни е гIерт со — цкъа - дале. ШозлагI - дале, алапи а лакхлу. КхозалагI-дале, кхыча сфере, лакхагIча воалалу».

КIирандийнахьа дезало ах ди цхьана доаккх. Iуйрийна хIама диачул тIехьагIа Юджин берашца хи тIа е Iам тIа вода. Грейс цIагIа юс делкъийга даа хIама кийчде. ТIехдаьнна хIама кийчдац цо. Кхыметтел хьаьший баьхкача а, микроволнови духовкерча супермаркета чурча ах фабрикатех 2—3 минут йоалача юкъа дика шу кийчлу. Кухарка хила а йиш яр цар, сенна эш из — шоаш кIезига хIама юъ цар, бераш а Iомаду тIехдаьнна хIама юаргйоацаш, цар алац: «Нанна хьалхара, нанена хьалхара... яа». ЦIагIа салаташи баьцадаараши да шоаш ма дарра а дизза кхехкадаь доацаш а.

Маьреи сесагеи дай а ноаной а Флориде бах, бакъда тайп-тайпарча городашка. Шоайла официальни гIулакхаш долаш ба уж. Юджини Грейси шера цкъа рождество долча хана болх царцига. Бувзам лоаттабу керттерча даькъе телефонаца. Бераша а етт телефон.

Грейс нахаца безам болаш, хьоашалгIа, театре яха ловш я, цунна йовз еррига популярни передачаш. Юджина цох цхьаккха хIама хац. Духхьала газеташ, журналаш, лаьрхха дола литература мара дешац цо. «Грейса хьоца яхаш хилча цунна сагота хилар кхераций хьо?» —аьнна хьаьттар аз. — «Цунна, хетачогIа, иштта сагота я мотт сона соца яхаш, — аьлар цо. — Бакъда цунна хов: е сакъердам, е ахчеи кхоанарча денах бола тешами мара хург ца хилар. Сона хац сакъердам тIех хьан лоархIаргба. Кхалсага кхоачам эш. Вахара из стиль аз херджа яц, кхыча тайпара хила йиш яц».

«Хьа дезал хьо хье хьалкхийнача дезалал эргаш бий?» — хьаьттар аз Юджинага. «Новкъа хет сона вай къамаьл деш са нана укхаза йоацаш. Из цунна дезар дар, цунна массаза а дагайох къаьнара, дика ханаш», шокъ а яйя дувц царех. Из ше хьалкхийнай дуккхача вежараштеи йижараштеи, даьи наьнеи йижараштеи вежараштеи, даьи наьнеи даьштеи йижараштеи юкъе. Уж берригаш а вIаши юхе баьхаб, вIаши дIа-хьа нхаб, цхьана дийкъад халадар, вIаши хьаллийцаб. Цу массане а дезалцара безам бар, вIаши эшаш бар. Са берашта шоай даьи наьнеи даьйи ноанойи мара бовзац. Цар шоай виIийи йиIийи бераш письмошцеи телефонацеи кхетаду. Шин оагIорахьара бувзам ба, са нанас ший йиIигаш Iомайора долла хIама шийга хоатташ хила. Цу хана хатта дукха ма нийслой. Телефонах дукха хIама дала дезаш хул. Мама кхер тха бераши тхои кхы а дукхагIа хийрадовлар, юхъе цабезам оттар».

Юджинеи Грейсеи дезал хьал долаш ба, мара а сесага а дукхагIйола ха балха болаш йоаккх, бакъда бераш хилийта а лов, царга низ ба няняи цIагIа хьожа саги лоаттаве.

70-ча шерашка ВIашагIкхийттача Штаташка хозар во къамаьлаш — саг йоалаелга дIадаргда, хIанзе а дIадоалаш латт, яхаш. Уж прогнозаш бакъйинзар вахаро. Саг йоалаелга тIехь-тIехьа дукхагIа хул, бакъда хIара шоллагIбола дезал — мари сесаги къасташ да. Социологаша йоах, из хул алкоголь, бер ца деш хилар, ахча ца хилар, низ беш хилар бахьан долаш.

Из иштта дале а, кхийнача итт американцах ийссне саг йоалаю. Бакъда царех кIезига ба бераш хьахилийта сихлуш. Хьаьттача 78 процент бараша йоах, бераш доацаш а ираз долаш цхьана даха йиш я. ЧIоагIа мела да берий даьшцареи ноаношцареи бувзамаш. Школа чакх ма яьккхинге а, бераш цIагIара дIадаха гIерт — квартираш лувц, кхыча городашка дIаух. Цох драма а лерхIац, берий даьшцеи ноаношцеи бола бувзам сиха хадаш бале а, бераш кIезига деш хилара цхьа бахьан цох лоархI — берашта дIа хIана лу дикагIдола шераш, нагахьа санна къавелча цхьаь къабеннарий цIагIа ваха везаш хилча? США бераш делга лохлу 1970 шера хьалхара перепись хинначул тIехьагIа денз. Итт шу хьалха лохерча боарам тIа а этта, латташ да из, хьахила доагIачул лохагIа да из. Нагахьа санна иммиграннташ бецаре, ер бIаьшере чакхйоалаш США баха нах кIезигагIа хургбар. Традиционни боккха американски дезала кхерам тIаэттаб.

Цу явлене кхыдола бахьанаш да, йоах демографаша, бер хьа ца хилийта йиш хилар, саг йоалае-маьре баха сих ца луш кагирхой болга, дукха ха йоацаш хьахинна керда гIулакх — кхалнах къахьегама юкъеозар. Цу дерриганена тIакхеташ да ахча кхоачам болаш ца хилар а. Бераш хьалкхеделга безагIча маьх тIа даьннад— хIанз чуIеча фусамца, дуачунца, дувхачунца Iалашдарал совгIа, дешийта а деза.

Цу гIулакха тIехь кризис хилар белгало я саг ца йоалае гIертараш дукхагIа хулаш хилар. Социологаша «дезал боаца боахамаш» оала цхьаь баха нах 1970 шера денз 90 процент дукхагIа хиннаб, хIанз иштта дола боахамаш диъ даькъах цхьа дакъа совгIа да.

Американски дезала проблема — из ерригача общества чухьежа кизга да. Цу чу хьежача бIаргагу социальни къаьста йола Америка а, индивидуализма культ а, ахчан Iаьдал а.

Эдгар ЧЕПОРОВ,
АПН соб. корр.

Нью-Йорк.

СПЕЦИАЛИСТА ХЬЕХАМАШ

ЛАЗАРЕХ ЛОРАДЕ ХЬАЙБАШ

Юкъекхаьчай бIаьсти. Сихха дегIайоагIа цонашка, эри а культурни а даьгIенашка буц. Цига леладе арадоахаш да доахан. Цо йиш хулийтаргья хьайбай продукци дикка тIакхетийта.

Толам боаккхалга духхьал уж дика кхабарах тийша а дац. Хьайбашта лерггIа доал эш. Тоаде дезар санитарни хьалаш, зоо ветеринарни гIулакх делга.

Хьайбаш дебадара, цар продукци алсамъяккхара чIоагIа новкъарле ю тайп-тайпарча лазараша. Царех цаI-пироплазмидоз. Из хьоаду даьгIенашкарча фашкаргаша. Цудухьа ахканарча лагерашка доахан дIадигачул тIехьагIа, уж тайпа зе деш йола садоалла хIамаш еба ца яйта низ дIакхоачар де деза.

Цу лазаро республика боахамашта доккха зе ду. Масала, лазар а кхийтта тоабеннача хIара Iаттагара хьа ца йоаккхаш шера юкъера лаьрхIача 160—200 килограмм шура юс. ХIаьта къона хьайбаш лерттIа дегI ца дахьаш дус. Пироплазмидозах цкъаза 70 процент хьайбаш ла. Цунца цхьана, из нийслургдоацаш гIулакх вIаштIехьдаккха дукха чоалхане а дац. Де дезар — хьаталета фашкаргаш йоаергйолаш хан-ханахьа хьайбашта молхаш егтар, уж лувчадар. Из болх хьайбаш леладара хьалашка хьежжа бе беза. Нагахьа санна, доахан доажадара помещенешкара ара а па доахаш, моша доакъар хьатIакхухьаш кхоабаш дале, даьгIенашкарча фашкаргашта духьала царна хIара кIирагIа молхаш етта эшац. Цу тайпарча боахамашка кхычахьара хьатIадоаладаьча хьайбашта мара бац из болх. Цхьабакъда, фашкаргаш йолча даьгIенашка доажаду доахан хIара 6—7 ди даьлча, молхаш теха долча хица лаьрххIа йолча ваннашка, е ДУК яхача агрегатаца лувчаде деза. Лоамашка кхаба дугача доаханна уж дIадигалехьеи IоцIадоаладичеи шозз-шозза лувчаде деза цу молхашца. Из болх чакхбоаккхаш пайда эца беза, цхьа процент хлорофос техача маркхалах.

Тоам беш хIама да 60 — 70 шеращца нийсдича, пироплазмидоз яхача лазарах цамогаш хула доахан тIеххьарча хана итт-пхийттаза кIезигдалар. ХIаьта соахка цу лазарах республике гIолла 989 бежан мара цамогаш хиланзар, лурчогIа 2261 дар. Цул совгIа, ворхI районе цхьа хьайба гучадаланзар из лазар кхийтта.

Цунца цхьана, республике цамогаш хинначарех 41,2 процент доахан Шелковской районера дар. КIезига хиланзар Надтеречни, Ножай-Юртовски, Наурски районашка а. ХIана нийсденнад из иштта? Цу хаттара жоп луш, эггара хьалха, белгалдаккха доагIа, цу районашкарча ветеринарни службаша шоай болх мелбалийталга. Шера йIайха йолча юкъа — апрель бетта денз ноябрь хьатIакхаччалца — доахана фашкаргаш ца латийтара гIулакх ледара чакхдоаккхаш хиннад. Наг-нагахьа мара лувчадеш хиннадац. Эсала пайда ийбаьб лаьрххIа йолча душевойх, ваннех, дезинфекционни машинех, опрыскивателех. Из бахьан долаш соахка цу районашка пироплазмидозах цамогаш хинна доахан лурчогIа хиначул а 3—4-зза дукхагIа хилар, 43 бежан делар. Кхы а доккхагIа зе хилар боахамашта де хIама а доацаш урс хьокхаш дукха хьайбаш доаде дезарах.

Тохкамаш деш гучадаьлар, цу тайпара гIалаташ кхыча районий боахамашка а нийсдолийташ хинналга. Каст-каста телхаеш хиннай доаханна молхаш тохара графикаш, ханал хьалха даьгIенашка леладе арадоахаш хиннад кхычахьара хьакхувла дикача фух дола доахан, и кх. дI.

Опыто хьахьокх: ветеринарни болх лерттIа вIаштIехьбаьккхача, графикага хьежжа хан-ханнахьа фашкаргашта духьала доаханна эша гIулакх деча, пироплазмидозах доахан наггахьа мара цамогаш ца хулилга. Из болх, даьгIенаш тоаеш агромелиоративни мероприятешца цхьана чакхбоаккхача Грозненски, Сунженски, Ачхой-Мартановски, Малгобекски, Урус - Мартановски, Назрановски районий боахамашка тIеххьарча хана вIалла а хилац хьайбашта из лазар.

Доахан лоаттадеча помещенешка хан-ханахьа молхаш тохаро, ахканарча лагерашка хьайбаш леладара болх лерттIа вIаштIехьабаккхаро аьттув балийтаб пироплазмидозах цамогаш хула доахан дикка кIезигде Шалински Гудермесски районашкарча боахамашка а. Цу хьакъехьа къаьстта а дувца доагIа Шалински района «Южный», Гудермесски района «Гудермесский», Грозненски района «Родина» яхача совхозех. Цар ветеринарни болхлоша хьайбашта хулача лазарашта духьала къовсам лоаттабеш лерттIа эша гIулакхаш чакхдоахандаь, тIеххьарча пхе-ялх шера цхьа етт цамогаш хиннабац. Цудухьа хIара шера тIакхеташ я цига йоаккха хьайбай продукци.

Пироплазмидоз яха лазар ца кхетийтара лоархIаме да, масала, лоамашкарча даьгIенашка хьайбаш лаьхна а ца дугаш, машинашца дIакхувлар. ТIаккха фашкаргаш латарах кхера дезаш хургдац.

Уж мероприятеш зоовет-специалисташа лерттIа чакхъяхарах тийша хургда укх шера республика хьайбаш леладераша шоашта хьалхашка латта декхараш кхоачашдар.

Б. ДИКАЕВ,
ЧИНИВС паразитологе лабораторе заведующи, ветеринарни Iилмай кандидат, республика заслуженни ветеринарни лор.